

УДК 811.161.2'373.613: 003.03–044.332

DOI: <https://doi.org/10.18524/2413-0613.2019.23.183121>

Е. Е. Мінкевич,

ст. викладач кафедри загального та слов'янського мовознавства
філологічного факультету
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова,
Французький бульвар, 24 / 26, м. Одеса, 65058, Україна,
movoznavstvo98@gmail.com

НЕОЗАПОЗИЧЕННЯ – НАЗВИ ОСІБ У СУЧАСНИХ ЗМІ: СЕМАНТИКА ТА ФУНКЦІЇ

Запозичення є продуктивним способом поповнення лексики сучасних мов, а назви осіб серед неологізмів, у тому числі серед неозапозичень, посідають важливе місце. В статті розглянуто семантику та функції зазначених лексем у текстах ЗМІ 2016–2019 рр., показано, що, крім невеликої групи екзотизмів, які в публіцистичному тексті стають для реципієнта маркерами чужої культури, неозапозичення – назви осіб виконують номінативну функцію, характеризуючи людину за характером діяльності, та експресивну функцію, характеризуючи її за особливостями поведінки та поглядів.

Ключові слова: запозичення, неологізм, мова ЗМІ.

Розлога група неологізмів – назв осіб, що постійно поповнюється новими одиницями, активно досліджується в сучасній україністиці, див., наприклад [3; 4; 6 та ін.]. Так само предметом зацікавлення лексикологів є процес запозичення в сучасній мові та його результати, див. зокрема [1; 2; 5 та ін.].

Розгляд нових запозичень, що є назвами осіб, вартий уваги не лише через активність цього процесу в сучасному світі, а й з погляду того, які саме поняття зазначеної ЛСГ стають настільки актуальними, що потребують спеціальної одноклексемної номінації. Яка семантика цих новотворів, що завдяки ним мова в антиномії коду і тексту віддає перевагу збільшенню саме коду? *Об'єктом* дослідження у статті є неозапозичення – назви осіб, ужиті в текстах українських ЗМІ 2017–2019 рр., а його *предметом* – семантика й функції зазначених лексем.

Відносно невелику групу неозапозичень – назв осіб становлять екзотизми, що називають явища іншої культури при описі іншого мовно-культурного середовища. Їхня функція полягає у відтворенні особливостей цього середовища, у публіцистичному тексті екзотизми стають для реципієнта

маркерами чужої культури. Оскільки екзотизми аж ніяк не належать до загальноновживаної лексики, згадка їх часто супроводжується поясненням семантики. Пор. екзотизм, запозичений з молдавської мови: ... *останні акції протесту в Кишиневі, котрі почалися після того, як послідовно кілька судових інстанцій визнали недійсними результати виборів **примара** (мера) столиці* [7, 6 липня 2018]; а також запозичення з іспанської: *Вуличні торговці, відомі як **мантерос**, уособлюють труднощі, з якими стикається влада: одна справа – обговорювати, чи дозволяти більшій кількості мігрантів приїжджати до Європейського Союзу, але зовсім інша – домовитися про те, що робити з ними, коли вони прибудуть. Більшість **мантерос** є мігрантами з Африки, які часто ризикують життям, рятуючись від насильства або бідності* [8, 3 вересня 2018]. Семантизація екзотизму може бути відсутньою, але контекст його уживання дає уявлення про значення цього слова: *Головна проблема нині, втім, полягає у значному напруженні між самими сунітами, зокрема „поміркованими ісламістами”, **мадхалітами** й іншими угрупованнями* [10, 14 січня, 2017] (*мадхаліти* – напрямок в ісламі сунітів); пор. ще *Отже, **саудити** несуть не лише фундаменталістське тлумачення ісламу, а й великі гроші для стимулювання економіки* [10, 22 грудня 2018]: заголовок тексту *Форпост Саудівської Аравії в Європі* підказує, що *саудити* – арабський народ Саудівської Аравії (*саудити* – також назва правлячої династії країни).

Серед неозапозичень – назв осіб більшість номінацій за професією пов'язані з мистецтвом: *сонграйтер* < англ. *songwriter* < *song* „пісня” + *writer* „автор” (*Наталя проявляє себе не тільки як нетипова вокалістка, а й як умілий сонграйтер, що на українській сцені — рідкість* [7, 18 серпня 2017]), *бітбоксер* < англ. *beatbox* „створення та імітація ритмічних звуків та мелодій за допомогою артикуляцій органами рота” (*Влаштували жартівливий міні-баттл двох бітбоксерів* [7, 19 січня 2018]), *шоуранер* < англ. *showrunner* „виконавчий продюсер, людина, що відповідає за основний напрямок і розвиток проекту”. Про „чужий” характер слова свідчить його вживання тільки стосовно

закордонних реалій: *У двох головних ролях Джеймс Франко (це мінус), зате шоураннером тут сам Девід Саймон...* [8, 20 січня 2017]; *Шоураннером „Керівниці” виступила триразовий номінант на премію „Еммі” Кен Кеннон* [9, 3 квітня 2017].

Пор. також *кліпмейкер* „фахівець зі створення рекламних роликів та музичних кліпів” < англ. *clip* „відрізок” + *taker* (Вітчизняних **кліпмейкерів** цінують за кордоном, а вартість музичного відео в нас нерідко перевершує бюджет короткометражного фільму [7, 8 жовтня 2016]) та *фільммейкер* < англ. *filmmaker* „режисер, виробник фільмів” (Напевно слідом за цим режисером переносити свої сюжети в 40-ві минулого століття почнуть й інші **фільммейкери** [7, 8 жовтня 2016]).

Втім, нові назви осіб можуть утворюватися від запозичень і в українській мові: *стеніст* „той, хто танцює степ” < *step* „танцювальний стиль, у якому характерною особливістю є ритмічна ударна робота ніг” < англ. *step* „крок” чи *tap* „легкий стукіт” (У Києві були сильні **стеністи**, але потім хтось виїхав, хтось розчарувався в жанрі, і не виявилось ентузіастів, котрі могли б зробити це місто столицею степену [7, 8 жовтня 2016]), *перфомансистка* < *перфомансист* < *перфоманс* (від англ. *performance* „вистава, спектакль”) „форма акціоністського мистецтва, в якій художнім твором вважається осмислена дія митця у реальному часі та просторі”: ... *зірковою перфомансисткою Лорі Андерсон, яка дебютувала на торішньому фестивалі і як режисер* [7, 27 серпня 2016]).

Незапозичень – назв осіб „не мистецьких” професій значно менше, ніж таких, що вказують на загальний характер роботи чи рід занять поза професійною діяльністю. При цьому зовсім недавні запозичення можуть супроводжуватися поясненням значення: *Не можна на 100% спрогнозувати, якими будуть найбільш затребувані професії, але в своєму виборі орієнтуйтеся на ... біофармакологію, проектувальників роботів, операторів безпілотників, ... тайм-брокерів* (організація і продаж часу фрілансерів) [8, 25 травня 2018].

Запозичення, як правило, зазнають звуження значення порівняно з мовою-донором, що добре видно на прикладі слова *бариста* „фахівець з приготування кави” < італ. *barista* „бармен”, „буфетник”: *Ще раз довести, що українські бариста найкращі, Слава планує вже влітку цього року* [11, 15 березня 2018]. Яскраво на прикладі обох наведених вище слів проявляється дія принципу економії – заміна теоретично можливої багатослівної номінації однолексемною номінацією. Низка неозапозичень – назв осіб іменують людей за характером їхньої діяльності, але вказують при цьому не на саму професію, а на загальний чи, навпаки, конкретний характер діяльності, на рівень цієї діяльності та ін. Пор. *стартапер* – похідне від запозичення *стартап* (англ. *startup* < *start up*), що стало досить частотним: *З’явилися спеціальні компанії, що допомагають освітнім стартаперам* [11, 25 серпня 2016]; заголовок *Українські стартапери займуться енергоефективністю Дубая* [11, 14 грудня 2016]. Чи *десижнмейкер* „той, хто приймає рішення” (англ. *decision* „рішення” + *-maker*): *Складно ідентифікувати десижнмейкера, який був би готовий інвестувати свою політичну репутацію на користь тривалого партнерства, а не розрулювання поточних проблем з орієнтацією на настрої електорату* [7, 24 березня 2017]. Досить поширеним стало слово *фрилансер* (англ. *freelancer*) „той, хто виконує роботу без укладання довгострокового договору з роботодавцем, найманий тільки для виконання певного переліку робіт”: *Критики обурюються, що вона дає фірмам можливість позбавитися добре оплачуваних працівників, замінивши їх дешевими фрилансерами* [10, 13 жовтня 2018]. Пор. також неозапозичення *трендсеттер* < англ. *trendsetter* (*trend* „тенденція”, *to set* „встановлювати, починати”) „людина, що сприймає нові ідеї раніше від інших та впроваджує їх у широке використання” (*Скільки трендсеттерів потрібно для появи тренду?* [10, 25 червня 2018]); *хедлайнер* (< англ. *headliner* < *headline* „заголовок”) „найбільш очікуваний учасник дійства, концерту чи рок-фестивалю” (*...провести кілька форумів, але з достатнім гонорарним фондом, куди можна було б запросити хедлайнерів сучасного лялькового мистецтва* [7, 12 жовтня 2018]); *фактчекер* „людина, котра

перевіряє достовірність фактів з англ. *fact check* „перевірка фактів”) (Зараз, за даними українських **фактчекерів**, повідомлення стають спокійнішими, перетворюючись на таку собі напівправду [10, 7 лютого 2017]); *стейкхолдер* < англ. *stakeholder* „зацікавлена сторона”, „особа / група осіб, що впливає на діяльність організації або відчуває на собі вплив цієї діяльності” (Вони розуміють, що для побудови ефективної системи внутрішнього забезпечення якості освіти потрібно залучати зовнішніх **стейкхолдерів** (роботодавців, фахівців-практиків, абітурієнтів, їхніх батьків) [7, 7 вересня 2018]). Неозапозичення в тексті може зазнавати стилістичних коментарів: *І це мусять зрозуміти, як нині модно говорити, стейкхолдери на рівні держави* [7, 23 червня 2017]).

Нові запозичення можуть також називати осіб за родом занять поза професійною діяльністю (хобі): *дрифтер* < *дрифт* (англ. *drift*) „вид автоспорту, що характеризуються проходженням поворотів у керованому заносі на максимально можливій для утримання на трасі швидкості” (У соцмережах його впізнали як відомого учасника вуличних гонок та **дрифтера** Олега Семиренка [8, 10.09.2018], *фрірайдер* < англ. *freerider* < *freeride* „катання на сноуборді або гірських лижах поза підготовленими трасами” (11, 20 січня 2018]). Згідно з так званим „правилом дев’ятки” слово мало б писатися через *И*, проте переважає написання через *І*, очевидно, через прагнення точніше відтворити вимову англійського слова.

Низка запозичених назв осіб пов’язана з комп’ютерними реаліями. Це *фейсбукер* „людина, яка активно користується соціальною мережею Фейсбук” (Але кожний **фейсбукер** норовить зарахувати себе саме до цих „окремих” [7, 2 листопада 2018]), *ютубер* (англ. *Youtuber*) „той, хто публікує ролики на платформі YouTube” (У кожного покоління є своя „професія мрії”: у різні часи це були астронавт, футболіст, модель чи актор... Сьогодні для 14-річних така професія – **ютубер** [11, 16 листопада 2018]), *спамер* < англ. *spammer* „той, хто розсилає спам, тобто кореспонденцію рекламного чи іншого характеру, людям,

що не висловили бажання її одержувати” (*Шахрайські листи розлітаються по всьому світу сотнями тисяч, якщо не мільйонами, але відгукуються на них лише ті, кого **спамери** якраз і шукають* [10, 20 листопада 2018]; *фешн-блогер* < англ. *fashion blogger* „той, хто веде блог з питань моди” (*Автори ідеї також зізналися, що дослідили фільтри Instagram, які найчастіше використовують **фешн-блогери*** [11, 15 жовтня 2016]). Запозичене з англ. *юзер* < *user* „користувач” набуло звуженого значення „користувач комп’ютера” й настільки засвоїлося мовою, що стало мотивуючим для похідних слів: ...*однак прикладів такого широкого функціонального спектру і **юзер-орієнтованого** програмування поки що немає ніде* [7, 17 вересня 2016]. Втім, *юзер* може вживатися і в значенні „користувач”, а в сполученні з *авто-* – „користувач автомобіля”, пор.: *BMW тут має чим здивувати: система iDrive здатна задовольнити навіть найвибагливіших **автоюзерів*** [10, 16 жовтня 2016].

Деякі запозичені назви осіб характеризують людей за типом поведінки, оцінюваної переважно негативно: *пранкер* < англ. *pranker* < *prank call* < *prank* „витівка”, *читер* < англ. *cheater* „шахрай” < *cheat* „шахраювати, обманювати”, *хейтер* < англ. *hater* < *hate* „ненавидіти”, *траблмейкер* < англ. *troublemaker* < *trouble* „неприємності” + *maker* та ін. В окремих випадках значення слова пояснюється в тексті (...*російські спецслужби через так званих „**пранкерів**” (осіб, які у телефонній розмові видають себе за іншого) спробували вчинити інформаційну провокацію...* [11, 22 грудня 2018]). Втім, частіше семантизації неозапозичення нема, і добре, якщо хоч контекст допомагає зрозуміти значення слова: ... *у нього з’явилося як багато шанувальників, так і **хейтерів*** [8, 10 липня 2017]; *У Південній Кореї **читера** посадили в реальну в’язницю за шахрайство в грі.* [8, 26 червня 2018]; *Серйозні **траблмейкери** сколихнуть український літературний півсвіт аж на початку ХХ – у наші 20-ті* [10, 4 лютого 2017]. Пор. також: *Саме політична мотивація відрізняє терористів від **скулишутерів** (від словосполучення – *school shooting*)* [11, 19 жовтня 2018].

Запозичена назва може також характеризувати людину за її поглядами: *брекзитер* „прибічник Brexit, тобто виходу Британії з ЄС” (...*британських „брекзитерів” типу Бориса Джонсона, більшість яких не мають із ЄС ідеологічних розбіжностей, я не рахую* [7, 25 травня 2018]), *чайлдхейтер* (заголовок *Діти – не сміття. Дописувачі українського Facebook влаштували флешмоб проти чайлдхейтерів* [11, 12 березня 2017]).

В окремих випадках запозичений з англійської вираз вживається як іншомовна вставка зі стилістичною метою, як дослівне відтворення англійського висловлення – в лапках і з транслітерацією: *Ця установка змушує студентів віртуозно грати на роялі, малювати й говорити чужою мовою майже як „нейтів-спікери”* [11, 21 грудня 2016] (*native speaker* „той, хто говорить рідною мовою”). Пор. також *фолоуер* (англ. *follower*) в значенні „послідовник”, а не як „комп’ютерний” жаргонізм у значенні „користувач мережі, що слідує за новинною стрічкою іншого користувача”: *Такі заклики отримали багато голосів підтримки інших „фолоуерів”* Мей [11, 21 вересня 2016]. Стилiстично навантажене й іронiчне зiткнення сучасної назви *room cleaner* зi згадкою авгiєвих конюшень та Геракла: *От усі кажуть – авгiєві конюшні. Це що? Щось типу брудне й нечищене. А потiм прийшов жилавий рум-клiнер Геракл i все прибрав* [7, 3 лютого 2017].

Таким чином, неозапозичення – назви осіб у публіцистичному тексті можуть виконувати номінативну функцію, характеризуючи людину за характером діяльності, та експресивну функцію, характеризуючи її за особливостями поведінки та поглядів. Екзотизми зазначеної ЛСГ виступають маркерами чужої культури, а дослівне відтворення англійського висловлення як іншомовної вставки може використовуватися зі стилістичною метою.

Список використаних джерел та літератури

1. Ажнюк Б.М. Англiзми в сучасній українській, російській i чеській мовах // *Мовознавство*, 2008. № 2/3. С.190–207.

2. Битківська Я. В. Тенденції засвоєння і розвитку семантики англізмів у сучасній українській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01 – українська мова. Івано-Франківськ, 2008. 20 с.

3 Вокальчук Г. М. та ін. Неологічні назви осіб у сучасних слов'янських мовах : [монографія]. Рівне-Оломоуць : Вид-во НУ „Острозька академія”, 2011. 201 с.

4. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі : [монографія] / Н. Ф. Клименко, С. А. Карпіловська, Л. П. Кислюк. Київ: Вид. Дім Дмитра Бураго, 2008. 335 с.

5. Лисенко О. А. Освоєння німецькомовних запозичень в українській науково-технічній термінології: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01 – українська мова. Х., 1999. 21 с.

6. Тараненко О. О. Формування нової системи соціальних цінностей і пріоритетів українського суспільства (на матеріалах української мови кінця XX– початку XXI ст.) // *Мовознавство*, 2014. № 5. С. 14–34.

7. Дзеркало тижня. URL: [http:// gazeta. dt.ua](http://gazeta.dt.ua)

8. Новое время. URL: <http://nv.ua/>

9. Телекритика. URL: [http://www. telekritika.ua](http://www.telekritika.ua)

10. Тиждень. URL: [http://tyzhden.ua/ Magazine/](http://tyzhden.ua/Magazine/)

11. Українська правда. URL: <http://www.pravda.com.ua/>

References

1. Azhniuk B.M. Anhlizmy v suchasni ukrainiskii, rosiiskii i cheski movakh // *Movoznavstvo*, 2008. № 2/3. S.190–207.

2. Bytkivska Ya. V. Tendentsii zasvoiennia i rozvytku semantyky anhlizmiv u suchasni ukrainiskii movi : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filol. nauk : 10.02.01 – ukrainska mova. Ivano-Frankivsk, 2008. 20 s.

3 Vokalchuk H. M. ta in. Neolohichni nazvy osib u suchasnykh slovianskykh movakh : [monohrafiia]. Rivne-Olomouts : Vyd-vo NU „Ostrozka akademiia”, 2011. 201 s.

4. Dynamichni protsesy v suchasnomu ukrainskomu leksykoni : [monohrafiia] / N. F. Klymenko, Ye. A. Karpilovska, L. P. Kysliuk. Kyiv: Vyd. Dim Dmytra Buraho, 2008. 335 с.

5. Lysenko O. A. Osvoiennia nimetskomovnykh zapozychen v ukrainskii naukovu-tekhnichnii terminolohii: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filol. nauk : 10.02.01 – ukrainska mova. Kh., 1999. 21 s.

6. Taranenko O. O. Formuvannia novoi systemy sotsialnykh tsinnosteï i priorytetiv ukrainskoho suspilstva (na materialakh ukrainskoi movy kintsia XX– pochatku XXI st.) // *Movoznavstvo*, 2014. № 5. S. 14–34.8. Dzerkalo tyzhnia. URL: <http:// gazeta. dt.ua>

7. Dzerkalo tyzhnia. URL: <http:// gazeta. dt.ua>

8. Novoe vremia. URL: <http://nv.ua/>

9. Telekrytyka. URL: [http://www. telekritika.ua](http://www.telekritika.ua)

10. Tyzhden. URL: [http://tyzhden.ua/ Magazine/](http://tyzhden.ua/Magazine/)

11. Ukrainska pravda. URL: <http://www.pravda.com.ua/>

E. E. Minkevich,
Senior Lecturer of General and Slavic Linguistics Department,
Odesa I. I. Mechnikov National University,
24 / 26, Frantsuzky Blvd., Odesa, 65058, Ukraine,
movoznastvo98@gmail.com

MODERN LOAN WORDS – NAMES OF PERSONS IN MODERN MASS MEDIA: SEMANTICS AND FUNCTIONS

Summary

Loan words are a productive way to expand the lexicon of modern languages, names of people occupying an important place among neologisms, especially modern ones. This article deals with semantics and functioning of the newly borrowed words in mass media texts from 2018 till 2019. Except for a small group of exotic words, that in a publicistic text serve for a recipient as indicators of a foreign culture, modern loan words (names of people) have a nominative function, characterizing a person by their activities, and an expressive one, characterizing a person by their behavioural peculiarities and views.

Key words: loan words, neologisms, mass media language.

Надійшла до редакції 26.09.2019 р.

УДК [811.161+811.163]’371’373.42-115:35.077.535.6
DOI: <https://doi.org/10.18524/2413-0613.2019.23.183122>

О. М. Новак
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри загального та слов’янського мовознавства
філологічного факультету
Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова,
Французький бульвар 24/26, м. Одеса, 65082, Україна,
movoznastvo98@gmail.com

СЕМАНТИЧНА СТРУКТУРА ЛЕКСЕМ-КОГНАТИВ *ВОЛЯ* / *ВОЉА* В УКРАЇНСЬКІЙ ТА СЕРБСЬКІЙ МОВАХ

У статті представлений аналіз структури та обсягу значення лексеми „воля” в українській та сербській мовах в семасіологічному та перекладацькому аспектах. **Об’єктом** дослідження є когнати *воля* / *воља*. **Предметом** дослідження обрано семантичний обсяг лексем з коренем *вол’-*. **Мета** дослідження полягала у порівняльному аналізі структури та обсягу значення лексеми *воля* / *воља* та похідних від неї в українській та сербській мовах. Дослідженню підлягали різнорівневі мовні одиниці та явища, що пов’язані з лексикою, словотвором, фразеологією слов’янських мов, а також культурна конотація досліджуваних одиниць. Як **матеріал дослідження** використовувалися дані тлумачних та етимологічних словників.

Висновки: здійснивши порівняльний аналіз семантичного обсягу когнату '*воля*', ми виявили, що етимологічно тотожні слова з коренем *вол’-* в сучасних українській і сербській мовах мають різний семантичний і дериваційний потенціал, а також різні значення, що сформувалися в результаті дивергенції семантичної структури. Такі лексеми складають корпус міжмовних омонімів і паронімів, мають різну семантичну та стилістичну сполучуваність, а також різне конотативне значення. Хибні друзі перекладача – похідні лексеми з коренем *вол’-* вимагають особливої уваги при навчанні слов’янських мов як іноземних. **Практичне застосування** результатів дослідження пов’язане з можливістю їх використання у практиці викладання сербської та інших слов’янських мов як іноземних в інослов’янському оточенні та при перекладі.